

OEVERZWALUW

Riparia riparia

(foto Daniele Occhiato / Buiten-beeld)

S81

Beschermingsstatus

Rode lijstcategorieën

Beschermingsstatus

Habitatrichtlijnsoort

Vogelrichtlijnsoort

Belangrijke leefgebieden

Korte soortbeschrijving

Soortkenmerken

De Oeverzwaluw is met een lengte van 12 tot 13 cm even groot als een Huiszwaluw en weegt gemiddeld veertien gram. De vogel bezit een donkere, zandbruin gekleurde rug en een witte buik die onderbroken wordt door een bruine borstband. In tegenstelling tot de twee andere zwaluwsoorten heeft de Oeverzwaluw een zwak gevorkte staart. Verder vertoont hij wél alle typische zwaluwkenmerken: een grote mondholte, een kleine snavel en kleine pootjes.

De vlucht van de Oeverzwaluw is minder grillig dan de vlucht van de Boerenzwaluw, maar duidelijk sneller dan die van de Huiszwaluw. De Oeverzwaluw maakt een droog, raspnd geluid.

Ecologie

Oeverzwaluwen zijn echte kolonievogels en maken er geen probleem van om vlakbij elkaar te nestelen. Per lopende meter broedwand kunnen er tot 15 broedgaten zijn. Er vestigen zich soms 500 koppels of meer in eenzelfde kolonie.

Meestal brengen Oeverzwaluwen elke zomer twee broedsels groot. Het eerste legsel wordt rond half mei gelegd en bestaat uit vier tot zes eieren. Het tweede broedsel bevat nog maar drie tot vier eieren en wordt meestal rond half juni uitgebroed. De jonge Oeverzwaluwen komen na 12 tot 16 dagen uit hun ei en verblijven dan nog een drietal

weken in het nest alvorens uit te vliegen. De jongen komen blind en kaal uit het ei maar groeien erg snel op. Ze worden gevoederd met insecten die aanvankelijk door de beide ouders tot in de broedkamer worden gebracht.

Biotoopvereisten

Deze zwaluwsoort broedt oorspronkelijk vooral in steil afgekalfde oevers van rivieren en beken en in stuivende duinen. Door kanalisatie, het afsnijden en rechtekken van riviermeanders en het vastleggen van stuifduinen zijn de natuurlijke broedplaatsen hoe langer hoe zeldzamer geworden. De Oeverzwaluw vond een alternatief in door mensenhand geschapen "wanden" zoals zandhopen, dijken, afgravingen, opgespoten wallen en diepe bouwputten. De Oeverzwaluw graaft in een zachte, zandige en recht opstaande wand een broedpijp uit van 40 tot 150 centimeter diep. Het mannetje werkt alleen aan de gang en klaart die klus met behulp van zijn poten en snavel in enkele dagen tijd. Aan het uiteinde verwijdt de nestholte tot een broedkamer die bekleed wordt met veren, gras en stro. Oeverzwaluwen gebruiken de broedgangen van het vorige jaar het volgende jaar niet opnieuw, maar graven telkens een nieuwe gang. Op deze manier vermijden ze nestparasieten.

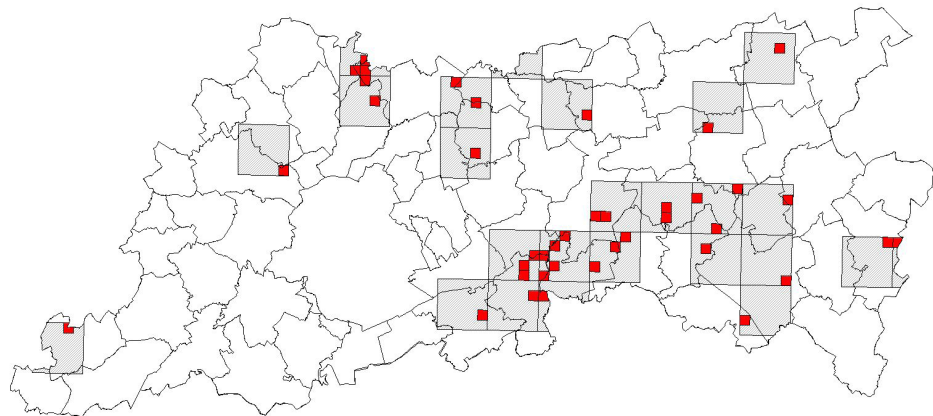
Populatie-uitwisseling en natuurverbindingen

Zoals de meeste insectenetende vogels en de andere zwaluwsoorten brengen Oeverzwaluwen de winter door in Afrika. Ze verlaten omstreeks augustus ons land om tussen april en eind mei opnieuw aan te komen. Oeverzwaluwen vertoeven tijdens de trek vaak in het gezelschap van Boerenzwaluwen. Beide soorten slapen tijdens de trek samen in riet- en maïsvelden.

Voorkomen in de provincie Vlaams-Brabant

Regionale verspreiding

In Vlaanderen komen er ongeveer 6.000 tot 7.500 broedkoppels voor. Slechts een beperkt deel daarvan broedt in de provincie Vlaams-Brabant – voornamelijk in het centrale deel van de provincie. Grote kolonies worden gevonden te Nethen en in zandafgravingen bij Beersel en Leuven.

Inventarisatieonderzoeken

- Algemeen soortenverspreidingsonderzoek door het bijhouden van waarnemingen via de website waarnemingen.be
- Project Bijzondere BroedvogelMonitoring (INBO, Vlaamse vogelwerkgroep Natuurpunt en Natuurpunt Studie)

Knel- en aandachtspunten

- Door oeverbeschoeiing en rechtekking van meanderende waterlopen verdween de natuurlijke dynamiek langsheen onze waterlopen. Het water zorgde voor oevererosie waardoor oevers herhaaldelijk afspoelden en rechtopstaande wanden vormden waarin Oeverzwaluwen geschikte broedplaatsen vonden.

- Broedplaatsen in kunstmatige wallen vormen een volwaardig alternatief maar kennen weinig dynamiek of zijn slechts van tijdelijke aard. De kans op afgraving van geschikte zandhopen voor allerhande infrastructuurwerken maakt dat veel broedplaatsen slechts van tijdelijke aard zijn. Blijvende hopen raken begroeid en kalven zelden verder af waardoor ze regelmatig moeten worden hernieuwd om de Oeverwaluwen de kans te bieden nieuwe gangen en hopen uit te graven.

Overzicht maatregelen

- H1.6. Herstel diepte- en lengteprofiel
 H1.9. Verwijderen harde oeververdediging en/of vervangen door natuurlijke oeververdediging

-
- S81.1. Uitvoeren van grondwerkzaamheden
 S81.2. Aanleg van een oeverwaluwenwand
 S81.3. Vrijwaren van broedplaatsen

Landschaps- en habitatgerichte maatregelen

H1.6. Herstel diepte- en lengteprofiel

Natuurlijke nestplaatsen langsheen rivieroeveren bieden de beste nestgelegenheid aan Oeverwaluwen en behoeven geen onderhoud. Op plaatsen waar ruimte beschikbaar is, kan de natuurlijke waterloopdynamiek worden hersteld door de waterloop (opnieuw) te laten meanderen en oevers te laten afkalven. Langsheen de oevers van waterlopen waarvan de natuurlijke dynamiek beperkt is of achterwege blijft (bv. afgesneden meanders) kunnen delen van de oevers recht worden afgestoken of kunnen steile oevers vegetatievrij worden gemaakt.

H1.9. Verwijderen harde oeververdediging en/of vervangen door natuurlijke oeververdediging

In sommige gevallen moeten oeverbeschoeiingen verwijderd worden. Waar een oeverbeschoeiing noodzakelijk blijft, kan een natuurvriendelijke oeverbeschoeiing worden gebruikt die alsnog broedgelegenheid biedt aan Oeverwaluwen, zoals een vooroever van palen, of die voorzien is van broedgangen (zie verder maatregel S81.2. Aanleg van een oeverwaluwenwand – 2. kunstmatige oeverwaluwwand).

Soortgerichte maatregelen

S81.1. Uitvoeren van grondwerkzaamheden

Bij het uitvoeren van grote grondwerkzaamheden moet aandacht besteed worden aan het aanbieden van nestlocaties (rechte zandwanden), die het ganse broedseizoen kunnen blijven liggen. Indien dit op bepaalde werven niet mogelijk is, moet bv. tijdens weekends er op gelet worden dat geen steile zandwanden achterblijven. Dit kan door ze af te schuinen of af te dekken met plastic.

S81.2. Aanleg van een oeverwaluwenwand

Op plaatsen waar geschikte broedgelegenheid ontbreekt kan op kunstmatige wijze een oeverwaluwenwand worden aangelegd. Dergelijke broedwand heeft het meeste kans op succes wanneer die nabij een bestaande broedplaats wordt aangelegd. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een (half)natuurlijke en een kunstmatige oeverwaluwwand.

- (half)natuurlijke oeverwaluwwand: bestaat uit een dijkvormige zandwal met een recht opstaande wand die machinaal wordt opgeworpen of op een helling wordt gegraven; ook grote zandhopen die gedeeltelijk worden afgegraven kunnen hiervoor dienen.
- kunstmatige oeverwaluwwand: wordt opgebouwd uit kunstmatige elementen van beton(blokken), steen, kalkzand of hout en waarin geprefabriceerde nestpijpen worden voorzien of nestgaten worden uitgespaard of geboord. Een veelgebruikte methode bestaat uit een (geprefabriceerde) betonmuur of een gemetselde muur van holle betonblokken die tegen een zandwand wordt opgetrokken en waarin pijpen van 10 cm doorsnee worden uitgespaard en opgevuld met zand/lemig

zand. Dergelijke nestgangen moeten jaarlijks worden leeggehaald en opnieuw met grond worden opgevuld.

Kunstmatige oeverwaluwand in beton (foto: Technische fiche oeverwaluw, Natuurpunt)

Belangrijke aandachtspunten zijn:

- de expositie t.o.v. de overheersende windrichting: wanden van zand en zandig leem worden zuid, zuidwest of westelijk georiënteerd; lemige wanden noord, noordoost of oostelijk;
- omgevingsomstandigheden (zonexpositie, windinvloed, neerslag, relatieve luchtvochtigheid, temperatuur): langdurige blootstelling aan zon of wind kan tot uitdroging en verharding van de wand op lemige(re) gronden leiden; gure weersomstandigheden mogen niet teveel inwerken op de broedplekken;
- grondsoort (textuur en consistentie): de grond is vers en stevig en bestaat uit zand of lemig zand eventueel kan ook zandleem en leem;
- structuur: de wand is loodrecht, minstens 2 m en bij voorkeur 5 m hoog, vrij van vegetatie en bij voorkeur voorzien van een lichtjes overhangende toplaag; de lengte bepaald het aantal (potentiële) nestplekken;
- ligging: de nabijheid van water is niet noodzakelijk maar wel voordelig; de wand moet zonder enige hindernis kunnen worden aangevlogen.

Kunstwanden vragen regelmatig onderhoud om functioneel te blijven. Ze tonen artificieel en zijn daarom enkel buiten natuurgebieden aan te raden.

S81.3. Vrijwaren van broedplaatsen

Op plaatsen waar de aanwezigheid van Oeverwaluwen niet voor de hand ligt zoals op industrieterreinen, zandontginningen en bouwputten is het van groot belang dat de grondgebruiker wordt gewezen op de aanwezigheid van Oeverwaluwen. Zo kan deze zorgen dat de broedplaats tijdens het broedseizoen niet wordt aangetast. Omdat ook externen van de aanwezigheid op de hoogte zouden zijn, kan een waarschuwingsbord worden geplaatst. Op plaatsen waar steilwanden kunnen instorten of op een andere wijze van bovenaf gehavend kunnen worden door grazend vee, moet op enige afstand een raster geplaatst worden.

Financierings- en ondersteuningmogelijkheden

Algemeen

- Ondersteuning gemeentelijk natuurbeleid
- Subsidie voor de aankoop van natuurgebieden
- Landschapsteam

Soortgericht

- Bijzonder natuurbeschermingsproject

Habitatgericht

- Beheerovereenkomst verminderde bemesting voor een betere waterkwaliteit
- Beheerovereenkomst perceelrandenbeheer

Foto: Waarschuwingsbord nabij een broedplaats van Oeverwaluw (foto: Natuurpunt Wase Linkerscheldeoever)

Lopende initiatieven

geen

Opvolgings- en evaluatiemogelijkheden

Tellen van aantallen op broedplaatsen

Oeverzwaluwen nestelen op voorspelbare locaties. Dit maakt het inventariseren en opvolgen van kolonies tot een makkelijke en interessante bezigheid. Het aantal bezette nesten kan op die manier jaar na jaar opgevolgd worden. Het aantal jongen per nest kan tegen de periode dat ze uitvliegen gemakkelijk geteld worden in de opening van de nestholte waar ze wachten tot de ouders met voedsel terugkomen.

Referenties & verdere informatie

Publicaties

- Noiret C. & Coppee J.L. (2004). Les hirondelles de rivage. Répartition, habitats et mesures de sauvegarde en Wallonie. Région Wallonne. Travaux 27. 121 p.
- Raman M. & Declerck K. (2009). Randvoorwaarden voor een duurzame populatieontwikkeling van oeverzwaluwen langs de Leie. Voorstellen voor inrichting en beheer van oeverzwaluwranden langs de Leie. Rapport nr. 2 van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) i.o. Waterwegen en Zeekanaal nv. 97 pp.
- Verbraeken P. (2004). Antwerpse haven nog even paradijs voor Oeverzwaluwen. Gazet van Antwerpen. 2004(18 oktober):15.
- Vermeersch, G. & Anselin, A. (2009). Broedvogels in Vlaanderen in 2006-2007. Recente status en trends van Bijzondere Broedvogels en soorten van de Vlaamse Rode Lijst en/of Bijlage I van de Europese Vogelrichtlijn. Mededeling van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek nr. 3, Brussel. 102 p.
- Vermeersch G., Anselin A., Devos K., Herremans M., Stevens J., Gabriëls J. & Van Der Krieken B. (2004). Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededeling van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek nr. 23, Brussel. 496 p.

Websites

- www.zwaluwen.info
- www.vogelbescherming.be
- www.rlsd.be
- www.waarnemingen.be
- www.natuurpunt.be/zwaluwen

Folders

- Biodiversiteit in jouw gemeente: Technische fiche Oeverzwaluw. Natuurpunt vzw 2 p.
- Oeverzwaluw gaat ondergronds. Natuurpunt vzw 4 p.

Advies

- Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
- Natuurpunt Studie

S81

